

بانکداری مشارکت در سود و زیان (PLS)

وزیر سیستم‌های مشارکت مالی مضاربه (MFS) و مشارکت مالی جماله (JFS)

دکتر بیژن بیدآباد - مشاور ارشد بانکداری اسلامی، بانک ملی ایران

غلو نیست اگر بگوئیم
که راه حل جلوگیری
از وقوع بحران‌های
جهانی مشابه
بحران بزرگ قرن
گذشته، حذف ربا و
مشارکت سپرده‌گذار
و سرمایه‌گذار (یا
کارآفرین) در سود و
زیان سرمایه‌گذاری
است، زیرا ...

بازار پولی واسط بین سپرده‌گذار و سرمایه‌گذار را حذف فرموده و دریافتی سپرده‌گذار را متناسب با سود یا زیان سرمایه‌گذار قرار داده است. لذا غلو نیست اگر بگوئیم که راه حل جلوگیری از وقوع بحران‌های جهانی مشابه بحران بزرگ قرن گذشته، حذف ربا و مشارکت سپرده‌گذار و سرمایه‌گذار (یا کارآفرین) در سود و زیان سرمایه‌گذاری است، زیرا با تحقق این مشارکت، نرخ بهره به دلیل وابستگی به نرخ بازدهی بخش حقیقی به دلیل ثبات نرخ بازدهی تولید با ثبات می‌شود و دچار تنزل شدید نمی‌گردد و در نتیجه، شرایطی همانند عدم هماهنگی سرمایه‌گذاری و پس‌انداز و همچنین تله نقدینگی در اقتصاد بوجود نخواهد آمد تا اقتصاد را به بحران بکشاند، هر چند که سیکل‌های تجاری وجود خواهند داشت، ولی به شداد دچار نخواهند شد.

مقدمه

شرایط فعلی اقتصادی جهان که نرخ‌های بهره در پایین‌ترین سطوح خود قرار گرفته‌اند و رکود اقتصاد آمریکا به غرب و شرق گیتی رو به سرایت است و نفت‌گران، سطح عمومی هزینه‌ها را در کل جهان افزایش داده و گرانی را حتی به ارزاق عمومی و مشخصاً زراعی رسانیده و زیاندهی بانک‌ها و ورشکستگی برخی از بانک‌های اروپایی و ریسک‌های زیاد مالی در بازارهای بین‌المللی مالی و بحران‌های پیاپی در این بازارها، تصویری از بحران سال ۱۹۲۹ میلادی را به ذهن متبادر می‌کند، بحرانی که به دلیل عدم هماهنگی سرمایه‌گذاری و پس‌انداز، اقتصاد جهان در مجموع در شرایطی قرار گرفت که به تله نقدینگی مشهور شد. زمانی که اقتصاد به تله نقدینگی بیفتد، دیگر با افزایش حجم نقدینگی نمی‌توان نرخ بهره را تنزل داد تا افزایش تقاضای سرمایه‌گذاری، اقتصاد را تحریک کند و از بحران بیرون بکشد.

اصولاً تله نقدینگی به دلیل ضعف در ارتباط نرخ بازدهی در بخش حقیقی اقتصاد و نرخ بهره در بخش پول می‌باشد، یعنی نرخ بهره فارغ از نرخ بازدهی سرمایه‌گذاری به رقم‌های نازلی تنزل می‌یابد. یکی از دلایل وقوع این حالت، افزایش ریسک سرمایه‌گذاری است که خالص بازدهی سرمایه را تنزل می‌دهد. یک راه حل مهم برای رفع این نقیصه را شیاع مقدس اسلام در حذف ربا فرموده است. شرع انور عملاً با منع ربا،

کشورهای جهان اقدامات زیادی را برای تحقق بانکداری مشارکت در سود و زیان انجام داده‌اند و خصیصه ریسک پایین این بانکداری سبب شده است تا علاوه بر کشورهای مسلمان، حتی بسیاری از کشورهای غربی نیز به جهت گریز از ریسک، علاقمند به آزمایش بانکداری غیر ربوی شوند. براساس گزارش‌های صندوق بین‌المللی پول، در دهه گذشته بانکداری اسلامی به‌طور متوسط سالانه حدود ۱۰ تا ۱۵ درصد رشد داشته و همین رشد را نیز برای سال‌های آتی پیش‌بینی کرده است. علیرغم این گسترش و تلاش‌ها، بانکداری مشارکت در سود و زیان هر چند توسعه فراوانی یافت، ولی به دلیل نوین بودن مکانیزم اجرایی و عملیاتی آن، اغلب دچار خلط مبحث با بانکداری ربوی گردیده و حتی ابزارهای مالی آن مانند "گواهی مشارکت در سود و زیان" و یا "گواهی سرمایه‌گذاری" که در اواخر دهه ۱۹۹۰ میلادی مورد توجه قرار گرفت، به بوته فراموشی سپرده شد. این اختلاط به چند دلیل اتفاق افتاد و مهمترین آن در ارتباط با مسایل اجرایی و نظارتی بر نحوه عملیات متقاضی منابع مالی برای مشارکت از جمیع وجوه حسن عملیات مالی، اقتصادی، فنی و اجرایی بود، زیرا بانک‌ها به عنوان تشکیلات نظارت‌کننده بر ریز عملیات سرمایه‌گذاری‌ها تأسیس و سازماندهی نشده بودند و اصولاً از عهده این کار برنمی‌آمدند. لذا با وارد کردن نرخ بهره باهر تعریف و تشبیهی، عملاً نرخ بهره را به گونه‌ای وارد در محاسبات می‌نمودند که گرچه ماهیت ربا در آن ظاهر نبود، ولی با کندو کاو در آن، میزان بهره قابل محاسبه می‌شد. از سوی

دیگر، برداشت فقهای مذاهب مختلف اسلامی از ربا یکسان نبود و این موضوع حتی باعث شد که در سطح بین‌المللی، مستمسک بانک‌ها در تعریف ربا و خلق محصولات بانکی غیرربوی گردد که بسیاری از آنها در هماهنگی با محصولات دیگر بانک‌ها نیز نبود. حتی در ایران نیز که توافق و اجماع بیشتر از دیگر کشورها به چشم می‌خورد، حاصل کار مشابه بود و اجماعی که در زمان تصویب "قانون عملیات بانکی بدون ربا" در اوایل دهه ۱۳۶۰ شمسی به چشم می‌خورد، به تشنت گرایید. لذا راه حل کلی که در تحقق بانکداری اصیل اسلامی مستلزم آن بود که موضوع از ابتدا مورد تحلیل و تحقیق قرار گیرد. بحث حاضر که خلاصه‌ای از ثمره این تحقیق و بررسی در سال‌های متمادی است، همین مسیر فکری را دنبال می‌نماید و تلاش می‌شود تا با استفاده از منطق و بر بنای عقل، حکمت شارع مقدس اسلام در ارتباط با مفهوم ربا از درون قرآن کریم و استشهاد از احادیث و اخبار کشف گردد. بر این اساس، ملاک‌هایی برای تمییز ربا از غیر ربا تصریح شده که شاهد بر مشارکت وام دهنده در سود و زیان وام گیرنده و عدم پیش شرط بهره (مازاد) و حلیت تبدیل اسعار خارجی و حرمت اخذ مازاد در قرض مصرفی است. با این تعریف، به عنوان محک تمییز عملیات بانکی در مرحله بعد عملیات بانکی متداول در ایران مانند عملیات سپرده‌گذاری، تسهیلات‌دهی، خرید و فروش اسعار خارجی و اوراق و اسناد بهادار و فلزات گرانبها، دریافت و پرداخت حوالجات و عملیات اعتباری بررسی شدند.

سخن عقود با معیار ربا

بر اساس تعریف دقیق ربا، عقود فروش اقساطی، اجاره به شرط تملیک و خرید و فروش دین و ربح مرکبی که ناشی از اخذ بهره بر بهره به دلیل عدم توانایی مدیون در تأدیه دین است، وارد در حریم ربا هستند. مشخصاً اعطای تسهیلات از طریق عقود وام نیک (وام بدون بهره)، مشارکت مدنی، مشارکت حقوقی، سرمایه‌گذاری مستقیم، مضاربه، معاملات سلف، جعاله، مزارعه، مساقات و اجاره با رعایت شرایط خاص، از حریم ربا خارج می‌گردند. در همه این عقود، به استثنای وام نیک که بهره ندارد و اجاره که نرخ مال الاجاره از قبل تعیین می‌شود، نباید نرخ بهره از پیش تعیین و شرط شود، در غیر این صورت، ربوی می‌گردند. همچنین عملیات خرید و فروش اسعار خارجی در معاملات نقدی (Spot)، معاملات تعویضی (Swap) (به شرط عدم محاسبه نرخ بهره در محاسبات تبدیل)، اوراق اختیار معامله (Option) (به شرط یکسانی نرخ بهره در مورد دو ارز مورد نظر)، گشایش اعتبار اسنادی (I.C) غیر ربوی است، ولی عملیات ارزی معاملات آتی یا وعده‌دار (Future)، معاملات تعویضی مدت‌دار، اوراق اختیار معامله و گواهی سپرده ارزی، در حریم ربا واردند. همچنین خرید و فروش اوراق و اسناد بهادار و معاملات صرف و دریافت و پرداخت حوالجات و عملیات اعتباری بانکی بررسی شدند و ویژگی‌های هر یک در ورود به حریم ربا مورد تحلیل و ارزیابی قرار گرفت.

بر اساس یافته‌های فوق، نظریه "شرکت سهامی بانک غیرربوی" مطرح گردید تا با توجه به نیازهای بانکداری بدون ربا بتواند از عهده این مهم برآید. شرکت سهامی بانک

اجماعی که در زمان
تصویب قانون
عملیات بانکی بدون
ربا در اوایل دهه
۱۳۶۰ در ایران به
چشم می‌خورد، به
تدریج به تشنت
گرایید.

غیرربوی به عنوان یک بنگاه اقتصادی پیشنهاد می‌شود که سپرده‌گذاران، سهامداران بانک هستند. این بانک توانایی عملیات غیرربوی را دارد و با توزیع سود سهام متناسب و عادلانه بین سهامداران و رفع تمایزات بین سپرده‌های مختلف از لحاظ دریافت سود و افزایش شفافیت و کارایی عملیات بانکی با تنزل تعداد نرخ‌های سود سپرده‌ها (سهام) و افزایش مشارکت اقتصادی شبکه بانکی در فعالیت‌های اقتصادی و قابلیت مشارکت هر شخصیت حقیقی یا حقوقی - اعم از دولت یا بخش خصوصی - کارایی زیادی در واسطه‌گری مالی و تجهیز و تخصیص منابع خواهد داشت.

از سوی دیگر، با توجه به رشد فناوری اطلاعات و ارتباطات که زمینه‌های خوبی را برای توسعه و بهبود این شیوه بانکداری بوجود آورده، مجدداً با بررسی امکان بکارگیری سیستم‌های ارتباطات و اطلاعات، کل موضوع مورد بررسی قرار گرفت و تلاش بر این بود تا با استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات، حساب‌های مالی وام گیرندگان به گونه‌ای خودکار در اختیار بانک قرار گیرد تا محاسبات سود و زیان و همچنین نظارت بانک بر عملیات اجرایی مجری (سرمایه‌گذار) را که در طراحی شیوه بانکداری بر مبنای مشارکت در سود و زیان همواره یک نقیصه بود، برطرف سازد. در این مرحله، هدف این بود تا با سیستم‌های یکپارچه در جامعه الکترونیک، تمامی عوامل تأثیرگذار در بانکداری به مثابه حلقه‌های یک زنجیر به هم پیوند

داده شوند و بازدهی واقعی حاصل از سرمایه‌گذاری منابع پولی سپرده‌گذاران در بخش حقیقی اقتصاد از طریق کانال‌های امن دیجیتال توزیع شود. با استفاده از سیستم‌های مدیریت منابع سازمانی (ERP)، مدیریت ارتباط با مشتری (CRM)، مدیریت زنجیره‌ای عرضه (SCM)، سیستم‌های اجرایی سازندگان (MES)، مدیریت منابع انسانی (HRM)، مهندسی مجدد فرآیندها (BPR) و همچنین مدیریت گردشکار (WFM) که به عنوان ماژول‌های Core Banking بانکداری نوین غیرربوبی در این تحقیق تلقی می‌شدند، لذا شرکای تجاری، سپرده‌گذاران، بانک‌ها، بانک مرکزی، سیستم تسویه ناخالص آئی (RTGS)، سرمایه‌گذاران، بازارهای سرمایه، مراکز صدور امضا و گواهی دیجیتال و همچنین سازمان‌های تأمین اجتماعی و دولت از طریق سیستم‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات به یکدیگر مرتبط شده و سبب شفاف‌سازی اجرای بانکداری مشارکت در سود و زیان خواهند شد و با استفاده از یک سیستم مکانیزه یکپارچه اطلاعات، ارتباط مثلث سپرده‌گذار - بانک - سرمایه‌گذار به گونه‌ای طراحی شد که مشارکت در سود و زیان عملیات مالی برای سه گروه سپرده‌گذار و بانک و سرمایه‌گذار محقق شود، ولی امکانات فعلی و حدود بکارگیری عملیاتی از تکنولوژی عملیاتی شدن این ایده را امکان‌پذیر نمی‌ساخت.

کلیه این یافته‌ها در این زمینه‌ها طی مقالات متعددی در کنفرانس‌های داخلی و خارجی ارائه شدند تا به نقل و تحلیل کشانیده شوند و در این ارتباط نتایج خوبی هم از این فرآیند بدست آمد.

بانکداری مشارکت در سود و زیان (PLS)

اداره تحقیقات و برنامه‌ریزی بانک ملی ایران در طی این مراحل همراهی نموده و تصمیم به برداشتن گام‌هایی برای اجرایی نمودن مشارکت واقعی در سود و زیان نمود که حاصل آن "طرح تفصیلی بانکداری مشارکت در سود و زیان (PLS)" است.

در این طرح، صرفنظر از اینکه بانک دولتی و یا خصوصی باشد، اساس تعیین نرخ تسهیلات بانکی بر مبنای نرخ بازدهی بخش حقیقی اقتصاد می‌باشد و بانک به عنوان واسطه وجوه با دریافت حق‌العمل‌کاری و در مقام کیل و یا عامل، کارمزد مربوطه را دریافت می‌نماید و تمامی بازدهی ناشی از امور سرمایه‌گذاری - چه به صورت سود و یا زیان - به صاحبان منابع پولی، یعنی سپرده‌گذار منتقل می‌شود. براین اساس، بانک‌های عامل براساس عقود مشارکتی می‌توانند سپرده‌های سرمایه‌گذاری را بر اساس وکالت عام و یا خاص به صورت مشاع و براساس تشخیص سپرده‌گذار (در محصولات خاص اول یا دوم) و یا تشخیص خود (در محصول نوع سوم) در طرح و یا طرح‌های مورد نظر سرمایه‌گذاری نمایند و بازدهی حاصل از سرمایه‌گذاری را بین سپرده‌گذاران تقسیم کنند. سپس سود و زیان واقعی براساس ضوابط مربوطه و توافق طرفین معامله بین آنان در چارچوب دستورالعمل‌های مرتبط تقسیم خواهد شد. در این رابطه، بانک در اجرای وظیفه

بر اساس تعریف دقیق
ربا، عقود فروش
اقساطی، اجاره به
شرط تملیک و خرید
و فروش دین و ربح
مرکبی که ناشی از
اخذ بهره بر بهره به
دلیل عدم توانایی
مدیون در تأدیه دین
است، وارد در حریم
ربا هستند.

واسطه‌گری مالی خود، منافع حاصل از سرمایه‌گذاری را پس از کسر حق‌العمل‌کاری در قالب وکالت و یا عاملیت به صاحبان منابع پولی، یعنی به سپرده‌گذاران انتقال می‌دهد.

این طرح براساس سه نوع محصول یا خدمت بانکی (محصول مشارکت در طرح خاص، مشارکت در بسته‌ای از چند طرح، مشارکت در سود و زیان شعبه مجری طرح مشارکت در سود و زیان) طراحی گردیده است. بانک براساس عقد جعاله، با سپرده‌گذار قراردادی را تنظیم می‌کند تا براساس نظر سپرده‌گذاران، در یکی از سه محصول اشاره شده در سود و یا زیان مشارکت آنها را با مجری فراهم آورد و در طرف دیگر، براساس عقد مشارکت مدنی با مجری یا مجریان وارد معامله خواهد شد و از این طریق، به عنوان نهادی که با اخذ حق‌الجعاله یا حق‌العمل شرایط تجهیز منابع سپرده‌ای و تخصیص آنها به سرمایه‌گذاری را بین سپرده‌گذار (که در این حالت تأمین‌کننده منابع مالی سرمایه‌گذاری است) و مجری (که عملیات اجرایی سرمایه‌گذاری را بعهده دارد) فراهم آورده و سود و یا زیان حاصل از سرمایه‌گذاری را در چارچوب توافقات حین قرارداد به تأمین‌کننده منابع، یعنی به سپرده‌گذار منتقل می‌نماید. بانک هم از محل ارائه این خدمات، اقدام به کسب درآمد به عنوان سهمی از سود (یا زیان) طرح سرمایه‌گذاری می‌نماید.

در بانکداری مشارکت در سود و زیان از ابزارها و ابداعات مالی بدیعی همچون گواهی مشارکت و گواهی پذیره استفاده خواهد شد و بانک با صدور و ارائه گواهی مشارکت و ایجاد بازار ثانویه معاملات گواهی مشارکت / پذیره و طراحی سبد گواهی مشارکت / پذیره، در فعال نمودن و افزایش کارایی بازارهای پولی و مالی حرکت می‌کند و تحولات مهمی را ایجاد خواهد کرد.

بدیعی است که اجرای مراتب فوق، مستلزم تدوین آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های خاصی می‌باشد و در این رابطه

برگه‌ها اقدام نمایند و لذا این گواهی به صورت یک دارایی، قابلیت خرید و فروش بین‌المللی می‌یابد.

گواهی پذیره، مشابه گواهی مشارکت است و در پروژه‌های پایان‌ناپذیر یا مستمر مورد استفاده قرار می‌گیرد، به طوری که هنگام اتمام مرحله ساخت و با شروع مرحله بهره‌برداری، صاحبان گواهی‌های پذیره به نسبت مبلغ گواهی و مدت مشارکت تبدیل به سهامداران شرکت مجری خواهند شد.

سپرده‌گذار از طریق مراجعه به پورتال اطلاع‌رسانی سامانه اینترنتی بازار ثانویه گواهی‌های مشارکت/ پذیره یا پس از مراجعه به یکی از شعب مجری طرح مشارکت در سود و زیان و مشاوره با کارشناس مربوطه در باجه اطلاع‌رسانی، با انواع محصولات مشارکت، شرایط و مقررات سپرده‌گذاری و انصراف آشنایی کامل پیدا نموده و یکی از محصولات سه گانه مشارکت را انتخاب می‌نماید. پس از انعقاد قرارداد و ثبت آن، سیستم به صورت خودکار اقدام به صدور گواهی مشارکت/ پذیره با مشخصات سپرده‌گذار و براساس نوع محصول انتخابی مشتری می‌نماید و گواهی مشارکت/ پذیره صادر می‌شود. در پایان دوره مشارکت (در رابطه با دو محصول مشارکت در طرح‌های منفرد یا مجموعه‌ای از طرح‌ها) یا انتهای سال (در رابطه با محصول مشارکت در سود و زیان شعبه) باجه حسابداری / ممیزی پس از دریافت اطلاعات مربوط به نحوه محاسبه سود و زیان طرح یا شعبه، اقدام به محاسبه و پرداخت سود با توجه به مدت مشارکت و نوع محصول انتخابی مشتری می‌نماید.

مجری نیز با مراجعه به شعب طرح مشارکت در سود و زیان، پیشنهاد مشارکت در اجرای طرح را به بانک ارایه می‌نماید. سپس ضمن اطلاع‌رسانی به مشتری در خصوص شرایط و مقررات مشارکت از طریق پورتال اطلاع‌رسانی بازار ثانویه گواهی مشارکت/ پذیره یا باجه اطلاع‌رسانی در شعب مجری طرح مشارکت در سود و زیان، وجه مربوط به ارایه پیشنهاد (مطابق دستورالعمل مربوطه) از مشتری اخذ می‌شود و اطلاعات مربوط به طرح پیشنهادی شامل طرحنامه توجیه اقتصادی، فنی و مالی طرح و ... و سایر اطلاعات مربوطه از مجری اخذ می‌گردد.

واحد ارزیابی مجریان براساس سوابق مجری (در صورت وجود) و هم‌چنین براساس دستورالعمل‌های مربوطه اقدام به ارزیابی مجری نموده و در صورت احراز توانایی فنی و اهلیت مجری، گزارش مربوطه را به واحد ارزیابی طرح ارسال می‌نماید. در صورت مثبت بودن ارزیابی طرح، واحد ارزیابی طرح براساس دستورالعمل‌های مربوطه اقدام به تعیین نوع و میزان وثایق، تضمینات و سهم‌الشرکه مربوطه می‌نماید و مراتب به اطلاع مجری رسانیده می‌شود. پس از انعقاد قرارداد، منابع درخواستی و مصوب در قالب قرارداد مشارکت در اختیار مجری قرار خواهد گرفت و کلیه مدارک و مستندات طبق دستورالعمل مربوطه شامل بودجه‌بندی، برنامه‌زمان‌بندی، منابع مورد نیاز و نحوه مصرف منابع، نحوه اجرای طرح، فازبندی، نحوه کنترل کیفیت، نحوه گزارش‌دهی و چگونگی اتمام و تحویل طرح می‌بایست توسط مجری به امین طرح

نیز اقدامات لازم صورت گرفته و سعی بر این بوده است تا کلیه مشتریان داخلی و خارجی به‌طور شفاف با فرآیند انجام کار آشنا شوند و با آگاهی لازم در این بانکداری مشارکت نمایند.

در این طرح، بانک واحدی مطرح است که به نمایندگی سپرده‌گذار، منابع سپرده‌ای سپرده‌گذار را به متقاضیان تسهیلات اعتباری تخصیص می‌دهد و طبق قراردادهای مشخص، سود یا زیان حاصله بین سپرده‌گذار، بانک و سرمایه‌گذار تقسیم می‌شود. قراردادهای تنظیمی بانک با هر کدام از طرفین می‌تواند بر مبنای کارمزد و یا بر مبنای مشارکت در سود یا زیان باشد. مجری شخصیتی است حقوقی که سهم‌الشرکه نقدی و غیرنقدی خود را به نحو مشاع طبق قرارداد مشخص با سهم‌الشرکه سپرده‌گذار به واسطه‌گری بانک درمی‌آمیزد تا فعالیت سرمایه‌گذاری مشتری را ترتیب دهد، و امین واحدی است که امور نظارتی فرآیند مشارکت در سود و زیان (PLS) را به نمایندگی از طرف بانک در خصوص حسن اجرای طرح، کنترل عملیات اجرایی در مقایسه با برنامه‌های اعلام شده، نحوه تخصیص منابع و چگونگی مصرف بهینه آنها ... با استفاده از شاخص‌های کلیدی و رسیدگی به صورت‌های مالی به عهده دارد.

گواهی مشارکت، برگه‌های بی‌نامی است که به قیمت اسمی مشخص و برای مدت معین (مدت زمان اجرای طرح سرمایه‌گذاری) توسط شعبه بانکداری مشارکت در سود و زیان منتشر می‌شود. دارندگان این برگه‌ها به نسبت قیمت اسمی و مدت زمان مشارکت، در سود حاصل از اجرای طرح مربوطه شریک می‌باشند و بانک در ازای ارایه خدمات مدیریت سرمایه به سپرده‌گذاران که بنا به درخواست ایشان در یکی از سه نوع محصولات بانک خواهد بود، سرمایه‌گذاری می‌نماید. افراد و یا دارندگان گواهی مشارکت می‌توانند از طریق شبکه‌های ارتباطی اینترنت و یا گیشه بانک، نسبت به خرید و فروش این

**شرکت سهامی بانک
غیربوی، به عنوان
یک بنگاه اقتصادی
پیشنهاد می‌شود
که سپرده‌گذاران،
سهامداران بانک
هستند.**

ساختار تشکیلات
بانکداری مشارکت در
سود و زیان (PLS)
در قالب یک کمیته
راهبردی و یک گروه
کارشناسی برای
تفسیر و بازنگری
مقررات و فرایندهای
بانکداری مشارکت در
سود و زیان و واحدها
و ادارات مربوطه
تعریف شده است.

با امین، دستورالعمل صلاحیت امین، دستورالعمل انصراف سپرده‌گذار و تسویه پیش از موعد، نحوه تبدیل گواهی پذیره به سهام در طرح‌های تولیدی پایان ناپذیر، دستورالعمل معاملات گواهی مشارکت/پذیره، سامانه اینترنتی بازار ثانویه گواهی مشارکت/پذیره، شامل پورتال اطلاع‌رسانی، ثبت نام و عضویت، پیشنهاد خرید/فروش، ارتباط فروشنده و خریدار، گواهی مشارکت/پذیره، ثبت و اعلام می‌باشد.

ساختار و تشکیلات بانکداری مشارکت در سود و زیان (PLS) نیز با توجه به تعاریف فوق در قالب کمیته راهبردی بانکداری مشارکت در سود و زیان (PLS)، گروه کارشناسی تفسیر و بازنگری مقررات و فرایندهای بانکداری مشارکت در سود و زیان و اداره PLS با واحد حقوقی و واحد ارزیابی طرح‌ها و واحد ممیزی (محاسبات) و واحد مدیریت مهندسی مالی و واحد امین و شعبه مشارکت در سود و زیان (PLS) با دایره اطلاع‌رسانی و ارائه خدمات مشاوره و دایره صندوق تعریف شده است.

برای تسهیل عملیات مربوط به گواهی مشارکت و پذیره، لایحه مقررات انتشار گواهی مشارکت و گواهی پذیره (طرح PLS) نیز تدوین و ارائه شده است. ابزارهای مالی کمکی مانند سبد گواهی مشارکت/پذیره شامل مواردی در ارتباط با تعیین میزان ریسک در فعالیت اقتصادی مورد نظر و تعیین سهم هر یک از فعالیت‌های اقتصادی در سبد و طبقه‌بندی سبدهای گواهی مشارکت/پذیره و بیمه گواهی مشارکت/پذیره و همچنین قراردادهای تیپ و فرم‌های مورد استفاده در طرح بانکداری مشارکت در سود و زیان PLS می‌باشد. در رابطه با نقطه آغاز این فرایند نیز شایان ذکر است که در ابتدا می‌توان با تأسیس یک شرکت درون بانک اقدام به تشکیل نهادی برای این نوع بانکداری نمود و یا می‌توان با تعریف و تأسیس یک شعبه جدید، بانکداری مشارکت در سود و زیان را آغاز نمود. در حال اول، فعالیت‌های بانکداری مشارکت در سود و زیان موازی با سایر فعالیت‌های شعبه متعارف صورت خواهد گرفت، ولی کلیه عملیات مالی و حسابداری و سازمانی و تشکیلات آن از لحاظ حقوقی مجزا و تابع نهاد مالی جدید خواهد بود.

تأمین مالی مضاربه

طرح مشارکت مالی مضاربه (MFS) یکی از زیرسیستم‌های طرح تفصیلی بانکداری مشارکت در سود و زیان (PLS) است. در طرح مشارکت مالی مضاربه، صرف نظر از اینکه بانک دولتی و یا خصوصی باشد، اساس تعیین نرخ بهره برای مضاربه، نرخ بازدهی مضاربه در بخش حقیقی اقتصاد است و بانک به عنوان واسطه و جوه، با دریافت حق العمل و در مقام وکیل و یا عامل، کارمزد دریافت می‌نماید و در عوض، ضمن ارائه خدمات مدیریت سرمایه به سپرده‌گذار، منابع وی را برای مشارکت در فعالیت تجاری مضارب فراهم می‌آورد. تمامی بازدهی ناشی از انجام این فعالیت، به صورت سود و یا زیان به صاحبان منابع پولی، یعنی سپرده‌گذار منتقل می‌شود. بر این اساس، بانک‌های عامل براساس عقود مشارکتی می‌توانند

تحويل گردد. گزارش‌های نظارت بر اجرای طرح و کیفیت کار مجری نیز می‌بایست در مقاطع زمانی از پیش تعیین شده در اختیار واحد حسابداری / ممیزی بانک قرار گیرد. بدیهی است که گزارش‌های امین طرح، ملاک پرداخت‌های بعدی بانک به مجری قرار خواهد گرفت. در پایان طرح و طبق دستورالعمل‌ها و فرمول‌های مربوطه، میزان سود و زیان طرح و کارمزد سهم بانک توسط نرم‌افزار واحد حسابداری / ممیزی محاسبه خواهد گردید، سهم مجری و سپرده‌گذار تعیین خواهد شد و به حساب‌های مربوطه واریز خواهد گردید. در صورت وجود گزارش یا صورت‌مجلس توقف توسط امین، میزان تأخیر و ضرر ناشی از تأخیر هم طبق دستورالعمل مربوطه تعیین و محاسبه می‌گردد.

کلیه عملیات براساس دستورالعمل‌های تدوین شده تحت عنوان "دستورالعمل احراز توانایی مجری" شامل نکاتی مبنی بر اهلیت فنی و اهلیت مالی و گروه‌بندی مجریان براساس طرح و نوع وثایق و تضمینات حسن انجام کار و ایفای تعهدات و سهم آورده مجری در سه گروه سبز و زرد و قرمز: دستورالعمل تضمینات، وثایق و آورده‌ها، دستورالعمل مدارک و مستندات لازم جهت ارزیابی طرح، دستورالعمل دریافتی‌های بانک، دستورالعمل استانداردها و الزامات نظارت، دستورالعمل گزارش‌دهی مجری، دستورالعمل حسابداری و حسابرسی، دستورالعمل تغییر در زمانبندی و هزینه، شامل آثار تورم بر درآمد و هزینه و خالص بازدهی طرح و همچنین قصور ناشی از تأخیر در انجام تعهدات مجری و تغییر در زمانبندی، دستورالعمل مشارکت جدید (افزایش سرمایه در حین انجام طرح)، دستورالعمل تسویه حساب با مجری، دستورالعمل داوری (حکمیت)، دستورالعمل فورس ماژور، دستورالعمل تنظیم قراردادهای بانکداری مشارکت در سود و زیان (PLS)، شامل گواهی مشارکت/پذیره و قراردادهای بانک با سپرده‌گذار، قرارداد مشارکت بانک با مجری، قرارداد بانک

سپرده سپرده‌گذار را براساس وکالت و تشخیص سپرده‌گذار در طرح‌های مضاربه مورد نظر سپرده‌گذار سرمایه‌گذاری نمایند و بازدهی حاصل از مضاربه را بین سپرده‌گذاران تقسیم کنند. سود و زیان واقعی هم براساس ضوابط مربوطه بین آنان در چارچوب دستورالعمل‌های مرتبط تقسیم خواهد شد. در این رابطه، بانک در اجرای وظیفه واسطه‌گری مالی خود، منافع حاصل از سرمایه‌گذاری را پس از کسر حق‌العمل کاری در قالب وکالت و یا عاملیت به صاحبان منابع پولی، یعنی به سپرده‌گذاران انتقال می‌دهد.

بانک براساس عقد مضاربه، قراردادهایی را بین سپرده‌گذار، مضارب و بانک تدوین می‌نماید تا براساس نظر سپرده‌گذاران امکان مشارکت در سود و یا زیان مشارکت مالی در مضاربه با مضارب را فراهم آورد. بانک هم از محل ارایه این خدمات، اقدام به کسب درآمد به‌عنوان سهمی از سود (یا زیان) طرح سرمایه‌گذاری می‌نماید.

در بانکداری مشارکت در سود و زیان (PLS) از ابزارها و ابداعات مالی بدیعی همچون گواهی مشارکت و گواهی پذیره استفاده شده و بانک با صدور و ارایه گواهی مشارکت و ایجاد بازار ثانویه معاملات گواهی مشارکت / پذیره و طراحی سبد گواهی مشارکت / پذیره، در جهت فعال نمودن و افزایش کارایی بازارهای پولی و مالی حرکت نموده و تحولات مهمی را ایجاد خواهد کرد. با استفاده از همین زیربنا، طرح مشارکت مالی مضاربه (MFS) قابل اجرا بوده و در اصل شرایط خاص مشارکت را برای طرح‌های مضاربه فراهم می‌آورد. در این طرح نیز بانک، واحدی است که به نمایندگی سپرده‌گذار، منابع سپرده‌ای سپرده‌گذار را به متقاضیان منابع اعتباری برای مضاربه تخصیص می‌دهد و طبق قراردادهای مشخص، سود یا زیان حاصله، بین سپرده‌گذار، بانک و مضارب تقسیم می‌شود. قراردادهای تنظیمی بانک با هر کدام از طرفین می‌تواند بر مبنای کارمزد و یا بر مبنای مشارکت در سود یا زیان باشد. مجری (مضارب) شخصیتی حقیقی و یا حقوقی است که سهم‌الشرکه نقدی مضارب را طبق قرار داد مشخص اخذ و اقدام به فعالیت مضاربه مشخص می‌نماید. همچنان‌آمین واحدی است که امور نظارتی فرآیند مشارکت در تأمین مالی مضاربه را به نمایندگی از طرف بانک در خصوص حسن اجرای طرح به عهده دارد.

گواهی مشارکت، برگه‌های بی‌نامی است که به قیمت اسمی مشخص و برای مدت معین (مدت زمان اجرای طرح مضاربه) توسط شعبه بانکداری مشارکت در سود و زیان منتشر می‌شود. دارندگان این برگه‌ها به نسبت قیمت اسمی و مدت زمان مشارکت، در سود حاصل از اجرای طرح مضاربه مربوطه شریک می‌باشند و بانک هم در ازای ارایه خدمات مدیریت سرمایه به سپرده‌گذاران، کارمزد دریافت می‌نماید. دارندگان گواهی مشارکت می‌توانند از طریق شبکه‌های ارتباطی اینترنت و یا گیشه بانک، اقدام به خرید و فروش این برگه‌ها نمایند و لذا این گواهی به صورت یک دارایی، قابلیت خرید و فروش بین‌المللی می‌یابد.

سپرده‌گذار از طریق مراجعه به پورتال اطلاع‌رسانی سامانه اینترنتی بازار ثانویه گواهی‌های مشارکت / پذیره یا پس

نکته اصلی در "طرح بانکداری مشارکت در سود و زیان" همانا تعیین نرخ تسهیلات بانکی بر مبنای نرخ بازدهی بخش حقیقی اقتصاد می باشد.

از مراجعه به یکی از شعب مجری طرح مشارکت در سود و زیان و مشاوره با کارشناس مربوطه در باجه اطلاع‌رسانی، با انواع محصولات مشارکت، شرایط و مقررات سپرده‌گذاری و انصراف آشنایی کامل پیدا نموده و طرح مورد نظر خود را انتخاب می‌نماید. پس از انعقاد قرارداد و ثبت آن، سیستم به صورت خودکار اقدام به صدور گواهی مشارکت می‌نماید.

در پایان دوره مشارکت هم باجه حسابداری / ممیزی پس از دریافت اطلاعات مربوط به نحوه محاسبه سود و زیان طرح، اقدام به محاسبه و پرداخت سود به مشتری می‌نماید.

مضارب نیز با مراجعه به شعب طرح مشارکت در سود و زیان، پیشنهاد مشارکت مالی در مضاربه را به بانک ارایه می‌نماید. سپس ضمن اطلاع‌رسانی به مشتری در خصوص شرایط و مقررات مشارکت از طریق پورتال اطلاع‌رسانی بازار ثانویه گواهی مشارکت / پذیره / آتی یا باجه اطلاع‌رسانی در شعب مجری طرح مشارکت در سود و زیان، وجه مربوط به ارایه پیشنهاد (مطابق دستورالعمل مربوطه) از مشتری اخذ و اطلاعات مربوط به طرح پیشنهادی شامل طرحنامه، توجیه اقتصادی، فنی و مالی طرح و ... و سایر اطلاعات مربوطه از مجری (مضارب) اخذ می‌گردد.

واحد ارزیابی مجریان، براساس سوابق مجری (مضارب)

در طرح مشارکت
مالی مضاربه (MFS)
اساس تعیین نرخ
بهره برای مضاربه،
نرخ بازدهی مضاربه
در بخش حقیقی
اقتصاد است و بانک
هم به عنوان واسطه
وجوه، با دریافت
حق العمل و در مقام
وکیل یا عامل، کار مزد
دریافت می نماید.

تسهیلات بانکی برای مضاربه، نرخ بازدهی مضاربه در بخش حقیقی اقتصاد است و بانک هم به عنوان واسطه وجوه، با دریافت حق العمل و در مقام وکیل و یا عامل، کار مزد دریافت نموده و در عوض، ضمن ارائه خدمات مدیریت سرمایه به خریدار کالا، منابع وی را برای مشارکت در تأمین سرمایه در گردش تولید کننده فراهم می آورد. بر این اساس، بانک در خواست های متقاضی منابع مالی (تولید کننده) و همچنین تجهیز کننده منابع مالی (عرضه کننده مواد لازم به عنوان سرمایه در گردش) را از دو بنگاه مختلف دریافت می نماید. در این حالت، متقاضی منابع، به عنوان فروشنده (تولید کننده) تلقی می گردد. بانک در این میان اقدام به تأمین مالی عرضه کننده براساس درخواست خریدار نموده و منابع مالی مورد نیاز تولید کننده را پس از اخذ از خریدار با صدور گواهی آتی به نام خریدار تسهیل می نماید. در این روش، بانک واسطه مالی است که منابع لازم را از سمت خریداران جمع آوری می کند و در اختیار مجری که تولید کننده کالا است، قرار می دهد. عامل الزاماً دارای شخصیت حقوقی می باشد. عملیات جعاله تحت عنوان JFS تابع مقررات و دستور العمل های کلی طرح بانکداری مشارکت در سود و زیان (PLS) است و کلیه دستور العمل های مربوط در مورد این طرح نیز نافذ است، مگر اینکه صراحتاً عدول از آن قید شده باشد.

به منظور تأمین سرمایه در گردش بنگاه تولیدی براساس ساز و کار اجرایی طرح JFS یک ابزار مالی جدید به کار گرفته می شود. این ابزار مالی به نام "گواهی آتی" با مشخصات خاص تعریف می گردد که تمایز بارزی با قراردادهای آتی در بازارهای بورس فعلی جهان دارد. گواهی آتی به منظور تأمین سرمایه در گردش بنگاه تولیدی براساس ساز و کارهای اجرایی طرح JFS به عنوان یک ابزار مالی توسط بانک و براساس درخواست متقاضی منابع مالی و طبق قرارداد جعاله منعقد صادر می گردد. این گواهی بی نام است، قابلیت انتقال به غیر و خرید و فروش در بازار ثانویه و بورس کالا را دارد و آخرین شخص حقیقی یا حقوقی دارنده گواهی نیز در سر رسید، مالک کالای حقیقی موضوع قرارداد بوده و مالک کالای تحویلی مجری می باشد.

کلیه عملیات این طرح، براساس دستور العمل های تدوین شده در طرح تفصیلی مشارکت در سود و زیان می باشد و علاوه بر آن، دستور العمل های اضافی برای مشارکت مالی جعاله در نظر گرفته شده که تحت عنوان دستور العمل صدور گواهی آتی، سفارش خرید و فروش گواهی آتی، نوع وثایق و تضمینات حسن انجام کار و ایفای تعهدات براساس دستور العمل کلی PLS، دستور العمل دریافتی های بانک، دستور العمل بازرسی کالا، دستور العمل استاندارد کالا (مواد اولیه و نهایی)، دستور العمل تحویل کالای نهایی و اختتام، دستور العمل بیمه در مشارکت مالی جعاله و دستور العمل تأخیر در تأدیه و نکول از انجام تعهد در مشارکت مالی جعاله می باشد.

ساختار و تشکیلات بانکداری مشارکت در سود و زیان PLS نیز باتوجه به تعاریف فوق برای طرح مشارکت مالی جعاله (JFS) مورد استفاده قرار می گیرد.

(در صورت وجود) و نیز براساس دستور العمل های مربوطه اقدام به ارزیابی مجری (مضارب) نموده و در صورت احراز توانایی فنی و اهلیت مجری (مضارب)، گزارش مربوطه را به واحد ارزیابی طرح ارسال می نماید. در صورت مثبت بودن ارزیابی طرح، واحد ارزیابی طرح براساس دستور العمل های مربوطه اقدام به تعیین نوع و میزان وثایق و تضمینات مربوطه نموده و مراتب به اطلاع مضارب رسانیده می شود. پس از انعقاد قرارداد، منابع درخواستی و مصوب در قالب قرارداد مضاربه در اختیار مجری (مضارب) قرار خواهد گرفت و کلیه مدارک و مستندات نیز طبق دستور العمل مربوطه شامل بودجه بندی، برنامه زمان بندی، منابع مورد نیاز و نحوه مصرف منابع، نحوه اجرای طرح، فاز بندی، نحوه کنترل کیفیت، نحوه گزارش دهی و چگونگی اتمام و تحویل طرح، می بایست توسط مضارب به امین طرح تحویل گردد. گزارش های نظارت بر اجرای طرح و کیفیت کار مضارب هم می بایست در مقاطع زمانی از پیش تعیین شده در اختیار واحد حسابداری / ممیزی بانک قرار گیرد. بدیهی است که گزارش های امین طرح، ملاک کلیه عملیات مضارب قرار خواهد گرفت. در پایان طرح و طبق دستور العمل ها و فرمول های مربوطه، میزان سود و زیان طرح و کار مزد سهم بانک توسط نرم افزار واحد حسابداری / ممیزی محاسبه خواهد شد و سهم مضارب و سپرده گذار تعیین و به حساب های مربوطه واریز خواهد شد. در صورت وجود گزارش یا صورت مجلس توقف توسط امین، میزان تأخیر و ضرر ناشی از تأخیر هم طبق دستور العمل مربوطه تعیین و محاسبه می گردد.

ساختار و تشکیلات بانکداری مشارکت در سود و زیان (PLS) برای طرح مشارکت مالی مضاربه (MFS) نیز مورد استفاده قرار می گیرد.

تأمین مالی جعاله

طرح مشارکت مالی جعاله (JFS) هم یکی از زیرسیستم های طرح تفصیلی بانکداری مشارکت در سود و زیان (PLS) است. در طرح مشارکت مالی جعاله صرف نظر از اینکه بانک دولتی و یا خصوصی باشد، اساس تعیین نرخ

توجه:
فهرست منابع خاص طرح بانکداری مشارکت در سود و زیان (PLS) و زیرسیستم های آن در دفتر مجله موجود است و در اختیار علاقمندان قرار خواهد گرفت.